

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Кафедра фізичної географії та картографії

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-педагогічної
роботи

Пантелеймонов А.В.

серпень 2018 р.

Робоча програма навчальної дисципліни

НАВЧАЛЬНА ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНА ПРАКТИКА

(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти бакалавр

галузь знань 10 «Природничі науки»
(шифр і назва)

спеціальність 106. Географія
(шифр і назва)

спеціалізація Географія
(шифр і назва)

вид дисципліни обов'язкова
(обов'язкова / за вибором)

факультет геології, географії, рекреації і туризму

2018/ 2019 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою факультету (інституту, центру)
геології, географії, рекреації і туризму

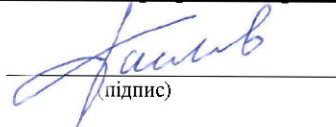
“ 30 ” серпня 2018__ року, протокол № 10__

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: (вказати авторів, їхні наукові ступені, вчені звання та посади)
Жемеров Олександр Олегович, канд. географ. наук, доцент, професор кафедри

Програму схвалено на засіданні кафедри
фізичної географії та картографії

Протокол від “ 30 ” серпня 2018__ року № 1__

Завідувач кафедри фізичної географії та картографії

(підпис)

Голіков А.П.
(прізвище та ініціали)

Програму погоджено методичною комісією
факультету геології, географії, рекреації і туризму
назва факультету, для здобувачів вищої освіти якого викладається навчальна дисципліна

Протокол від “ 28 ” серпня 2018__ року № 1__

Голова методичної комісії факультету геології, географії, рекреації і туризму

(підпис)

Жемеров О.О.
(прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програму навчальної професійно-орієнтованої практики складена відповідно до освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми підготовки

бакалавр

(назва рівня вищої освіти, освітньо-кваліфікаційного рівня)

спеціальності (напрямку) 106 - Географія

Практика є обов'язковим компонентом програми підготовки фахівців із вищою освітою. Практика студентів передбачає безперервність та послідовність її проведення у разі одержання необхідного обсягу практичних знань і умінь відповідно до стандартів освіти.

1. Опис навчальної професійно-орієнтованої практики

(назва практики)

1.1. Мета навчальної професійно-орієнтованої практики

(назва практики)

Метою навчальної професійно орієнтованої практики є закріплення теоретичних знань про закономірності будови і розвитку географічної оболонки, природні умови і природні ресурси, роль різних природних зон і висотних поясів у господарській діяльності людей, набуття елементарних навичок проведення польових фізико- та економіко-географічних спостережень.

1.2. Основні завдання навчальної професійно-орієнтованої практики

(назва практики)

Основними завданнями педагогічної практики є:

- 1) формування у студентів навичок емпіричних досліджень об'єктів природи і господарства на місцевості;
- 2) формування у студентів навичок проведення науково обґрунтованої камеральної обробки емпіричних результатів;
- 3) формування у студентів умінь знаходити емпіричні закономірності між об'єктами природи і господарства;
- 4) формування умінь складати комплексну географічну характеристику окремих об'єктів і територій;
- 5) формування умінь оформлювати звіт з польової практики, захищати його.

1.3. Характеристика навчальної професійно-орієнтованої практики:

(назва практики)

Кількість кредитів: 8 Загальна кількість годин: 240

Нормативний модуль. Семестр: IV Вид контролю: екзамен

1.4. Заплановані результати практики (рівень знань, умінь, навичок, яких студенти мають досягти на кожному етапі практики)

Фахові компетенції:

- базові знання про фізико-географічні умови території України;
- особливості різноманітних засобів, методів і форм польової роботи географа
- здатність ефективно застосовувати на практиці ті чи інші методи навчання залежно від різних об'єктивних факторів;
- здатність проводити самостійно польові дослідження та обробляти їх результати;
- здатність адаптуватися у польових умовах для вирішення спільних завдань навчання й колективної роботи.

Знання:

Знання студентів формуються протягом практики у процесі:

- вивчення у природі географічної зональності та вертикальної поясності;
- загальне ознайомлення із природними зонами та їх значенням в економіці держави;
- вивчення різноманітності форм рельєфу, особливостей геоморфологічних умов у межах різноманітних районів країни;
- загальне ознайомлення із геологічними процесами та результатами їх діяльності, із корисними копалинами, з діяльністю поверхневих і підземних вод, вітру, давніх льодовиків;
- ознайомлення із кліматичними особливостями у межах різних природних зон та їх значенням у життєдіяльності людей, із різними водними ресурсами, діяльністю рік, водосховищ, озер, боліт, морів;
- загальне ознайомлення з рослинним і тваринним світом і питаннями охорони природи, заповідниками, національними парками та іншими природоохоронними територіями;
- ознайомлення з питаннями історії та культури народів держави;
- ознайомлення з туристичними об'єктами, зонами рекреації та масового відпочинку;
- вивчення економіко-соціального стану в різних регіонах, ознайомлення з найважливішими промисловими і сільськогосподарськими об'єктами, закладами науки, культури та освіти.

Уміння і навички:

Уміння і навички, які формуються протягом практики:

- загальні навички вивчення природи та господарчої діяльності людини, спостереження за природою і господарством;
- навички роботи з літературою і картографічним матеріалом;
- уміння ведення польового щоденника та різної документації спостережень і географічних описів (характеристик);
- елементарні навички проведення польових географічних досліджень із використанням знань і вмінь з топографії і картографії;
- навички виділяти загальні риси і особливості природи і господарства, визначати основні процеси, фактори з подальшою деталізацією спостережень;
- навички визначення зональних відмінностей та вертикальної поясності у природі, їхнього впливу на діяльність людини;
- уміння виділяти визначні особливості різних тектонічних одиниць у межах платформних та складчастих споруд, спостерігати за зміною складу гірських порід, їх заляганням і ін.;

- уміння спостерігати за діяльністю різних агентів – поверхневих і підземних вод, моря, вітру, льодовиків та ін., зіставляти їх із масштабами діяльності людини;
- навички визначення зональних та азоняльних ґрунтів, ландшафтів;
- уміння та навички елементарного опису окремих компонентів природи та господарчої діяльності людини, аналізу матеріалів вивчення;
- уміння спостерігати за загальними рисами спеціалізації сільського господарства; використання знань про територіальний розподіл праці, форми розселення міського та сільського населення, зональним використанням у господарстві різних природних умов і ресурсів;
- навички комплексування (синтезу) літературних даних та особистих спостережень з метою складання характеристики району;
- навички аналізу природних умов і ресурсів та їх впливу на господарчий розвиток і, навпаки, впливу рівня господарчого розвитку на навколишнє середовище;
- уміння та навички природоохоронної роботи; знайомство із заповідним ділом, екологічним станом різних територій;
- уміння та навички, що впливають із специфіки туристичного походу й організації життя і побуту в польових умовах.

2. Зміст та організація проведення навчальної професійно-орієнтованої практики (назва практики)

Навчальна професійно орієнтована практика проводиться у літній час упродовж 8 тижнів (переважно – з кінця травня до початку липня). Маршрут практики пролягає рівнинними і гірськими (Карпати) регіонами України.

Практика складається з трьох етапів: підготовчого, польового та камерального (заключного). Тривалість кожного з етапів визначається графіком проведення практик, який щорічно розглядається і затверджується на засіданнях кафедри фізичної географії та картографії.

Підготовчий етап проходить у навчальних лабораторіях і кабінетах кафедри фізичної географії та картографії факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, у ЦНБ ХНУ. У цей час проводяться організаційні, навчально-методичні та господарчі заходи, які забезпечують хід практики. Студенти вивчають методичний посібник з техніки безпеки, інструкції з охорони життя та складають залік з техніки безпеки викладачам–керівникам практики.

Польовий етап практики включає проведення спостережень і запланованих досліджень, збір фактичного матеріалу, набуття студентами вмінь із проведення польових досліджень. Цей етап практики проходить за певними маршрутами. Він виконується пішки, автобусом, поїздом або іншими видами транспорту відповідно до розробленого і затвердженого графіка маршруту. У залежності від конкретних обставин маршрут може бути змінений керівником практики, але мають виконуватися усі вимоги програми практики щодо формування основних умінь і навичок студентів. Побут студентів організовується відповідно до умов туристського походу або проживання в умовах туристських баз, туристичних притулків, навчальних стаціонарів, гуртожитків тощо.

Камеральний (заключний) етап практики проходить у навчальних лабораторіях і кабінетах кафедри фізичної географії та картографії ХНУ. У цей час проводиться обробка матеріалів спостережень, зафіксованих у польових щоденниках, складаються карти, схеми, комплексні профілі, геологічні та ґрунтові розрізи та ін., виготовляються колективний звіт та фотозвіт, стіннівка, презентація практики тощо.

Під час проходження практики по Україні студенти знайомляться з різноманітними рівнинними ландшафтами у межах фізико-географічних провінцій і

областей лісової, лісостепової зон, а також із ландшафтами (поясами) гірських споруд Карпат; вивчають рідкісні природні об'єкти (грязьові вулкани, льодовикові цирки, морени та ін.), найбільш типові форми рельєфу рівнин і гір, гідрографічні об'єкти та ін.

Практиканти знайомляться з промисловими і сільськогосподарськими ландшафтами, зональною спеціалізацією сільського господарства, видобутком корисних копалин і т. ін., здійснюють екскурсії по містах, заповідниках, національних природних парках, відвідують музеї, історичні місця, різні туристичні об'єкти.

Науково-дослідна робота студентів виконується по групах; основна увага надається спостереженням, роботі з літературними і картографічними джерелами, збору та обробці польових досліджень.

НАВЧАЛЬНІ ЗАНЯТТЯ ТА ЕКСКУРСІЇ

Серед організаційних форм проведення практики виділяються оглядові екскурсії, ландшафтні маршрутні спостереження, збір інформації з картографічних і літературних джерел, камеральна обробка зібраної інформації і матеріалів. Протягом підготовчого етапу викладач читає оглядові лекції про райони практики (обсягом 6-8 годин), проводить заняття та залік з техніки безпеки (4-6 годин), організовує роботу студентів із літературою, картографічним матеріалом тощо.

Під час польового етапу викладач-керівник щодня проводить заняття – до виходу на маршрут і після його закінчення (установчі і підсумкові лекції, консультації, інструкції, бесіди тощо), організовує самостійне вивчення студентами об'єктів на маршрутах або проводить маршрутну екскурсію, супроводжуючи її поясненням, розповіддю, демонстрацією карт, схем та ін.

Під час практики організовуються екскурсії по місту Львів, по заповідниках і національних парках (Карпатський, Синевир), з вивчення цікавих об'єктів природи та культури. На час гірського розділу практики студенти перебувають в смт. Ясіня Рахівського району Закарпатської області, звідки кожного дня здійснюють радіальні дослідницькі маршрути до природних і культурних об'єктів Закарпатської та Івано-Франківської областей.

Організовується пішохідний підготовчий маршрут по місцевостям в околицях смт. Ясіня: дослідження русла та режиму ріки Чорна Тиса, залежність її рівня та прозорості води від опадів; відвідання Струківської церкви, об'єкта охорони ЮНЕСКО; ознайомлення з каскадним водоспадом Труфанець, студенти відвідують с. Кваси та джерело мінеральної «Квасівської води» «Буркут», що цікава своєю природною «газованістю». Студенти відвідують відомий курортний центр Івано-Франківщини - смт. Яремче та знайомляться з водоспадами Горган – Манявським та Пробієм.

Під час гірських маршрутів студенти знайомляться з природою середньогір'я – ландшафтами, геоморфологічними та біогеографічними особливостями місцевості. Здійснюються сходження на полонину Маришевська та вершину Велика Маришевська (1567,3 м) Чорногірського гірського масиву, що входять до Карпатського НПП, похід до одного з найвищокогірніших озер України – Несамовитого (1750 м). В ході маршруту студенти відвідують сніголавинну метеорологічну станцію «Пожижевська», здійснюють сходження на вершину Пожижевська (1822 м) та Туркул (1933 м).

Обов'язковим маршрутом практики є сходження на гору Говерла (2061 м) з північного заходу, через КПП «Козьмешик» та полонину Гропу. Перед спуском проводиться екологічна акція – кожного року студенти збирають на вершині та схилах Говерли сміття.

Також студенти ознайомлюються із особливостями Горган, з інфраструктурою комплексу Буковель, найвідомішого в Україні гірськолижного курорту, де розміщується найбільше високогірне водосховище в країні, відвідують водоспад Женецький Гук.

Відвідується «Географічний центр Європи» в околицях смт. Ділове, місто Мукачево, замок «Паланок», що стоїть на згаслому вулкані та оленьча ферма в околицях міста Хуст (село Іза).

Проводяться маршрути Свидоведьким масивом, відвідуються унікальні карові озера Свидівця. Паралельно студенти мають можливість ознайомитись із інфраструктурою гірськолижного комплексу Драгобрат, що розміщується на схилах гори Стіг, звідки через вершину Котел маршрут пролягає до озер до озер – Ворожеска, Геришаска (Догяска) та Апшинець.

Дослідження рівнинних ландшафтів проводиться на території національного природного парку «Слобожаський» (сmt. Краснокутськ, Харківська область). В ході практики студенти знайомляться з роботою національного парку, відвідують відділ освіти та рекреації та активно співпрацюють з науковими співробітниками відділу науки. В ході практики студенти мають можливість відвідати парк садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Наталіївський», а також екологічні стежки та туристичні маршрути НПП «Слобожанський»: «Мурафська дача», «Сосновий бір» та «Забутими стежками».

В продовж практики студенти знайомляться з природними особливостями національного парку «Слобожанський» та проводять картографування його ландшафтних комплексів. Робота складається з декількох етапів і включає: 1) укладання ландшафтною карти-гіпотези шляхом дешифрування космічних знімків та проведення оверлейного аналізу засобами ГІС-технологій; 2) перевірка ландшафтною карти-гіпотези в польових умовах методами опису фацій у ключових точках із заповненням стандартного бланку опису фацій (за Г.П. Мілером, К.І. Геренчуком та А.А. Відіною) та заповненням електронного бланку в середовищі NextGIS Mobile для детального опису типів фацій; укладання ландшафтного профілю для виявлення міжкомпонентних взаємозв'язків; 3) уточнення карти-гіпотези в камеральних умовах.

В ході практики студент мають можливість опрацювати фондові матеріали відділу науки НПП «Слобожанський».

У процесі практики (або її частини), яка проходить за межами України, студенти вивчають аналогічні об'єкти природи і господарства відповідної країни (Туреччини) за спеціально складеними і затвердженими на геолого-географічному факультеті програмою або планом.

На заключному етапі викладач організовує переважно самостійні заняття студентів, які обробляють матеріали практики, готують звіт (фотозвіт) і презентації до захисту.

В обов'язки студентів входять такі вимоги:

- прослухати інструктаж та засвідчити у спеціальному журналі кафедри знання правил техніки безпеки при проходженні педпрактики;
- дотримуватись правил техніки безпеки;
- відвідувати заняття і не пропускати їх без поважних причин;
- виконувати усі поставленні перед педпрактикою завдання;
- дотримуватись загальних організаційних вимог і дисципліни при проходженні педпрактики;
- для індивідуального захисту кожним студентом має бути представлений звіт та щоденник про проходження педагогічної практики;

До обов'язків керівника практики входить таке:

- провести інструктаж студентів з техніки безпеки;
- створити належні безпечні умови для життя студентів при проведенні занять;
- науково та методично грамотно організувати навчальний процес;

- заздалегідь (за 2-3 місяці) до початку практики спланувати місце та маршрут практики та затвердити його на засіданні кафедри;
- вести контроль навчального процесу та дисципліни в колективі студентів;
- консультувати студентів при виконанні ними самостійної роботи;
- прийняти у студентів звіти про проходження педагогічної практики та виставити своєчасно оцінку.

3. Вимоги до баз навчальної професійно-орієнтованої практики

(назва практики)

Базами педагогічної практики є наукові, науково-дослідні, освітні та туристичні установи України, які мають відповідні умови для проживання та роботи студентів під час проходження практики та знаходяться в межах затвердженого маршруту практики.

4. Індивідуальні завдання з практики (у разі потреби)

Індивідуальні завдання не передбачені.

5. Вимоги до звіту про навчальної професійно-орієнтованої практики

(назва практики)

В ході польового етапу практики студенти проводять індивідуальні та групові дослідження, ведуть польовий щоденник практики. В ході камерального етапу за результатами польових досліджень студенти укладають науковий звіт та фото звіт. Науковий звіт та фото звіт є колективними звітами, в яких кожен студент працює над відповідною главою.

Структуру звіту та розподіл індивідуальних завдань (глав звіту) затверджують керівники практики.

6. Підбиття підсумків навчальної професійно-орієнтованої практики

(назва практики)

Підсумкові матеріали подаються студентами у вигляді колективного письмового наукового звіту, фото звіту та за потреби індивідуальних щоденників та інших звітних матеріалів - планів-конспектів занять.

Підсумки педагогічної практики підводяться на захисті звіту, на якому мають бути присутні усі студенти та керівники практики. Студенти подають на розгляд колективні звіти та виступають із доповідями за результатами індивідуальних або з колективних завдань. Звітну документацію студенти здають на зберігання на кафедру.

7. Критерії оцінювання результатів навчальної професійно-орієнтованої практики

(назва практики)

Критерії оцінювання розробляють викладачі кафедри. При цьому враховуються: якість роботи практиканта у полі, повнота звітної документації та результати захисту.

8. Методи контролю та схема нарахування балів

Під час практики і захисту звітів передбачені такі змістові частини оцінювання:

1. Оцінювання усних відповідей на систему запитань про географічні особливості районів практики;
2. Оцінювання якості звіту та фотозвіту з практики;
3. Оцінювання робіт на місцевості при виконанні індивідуальних і групових завдань.

РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЩО ПРИСВОЮЮТЬСЯ СТУДЕНТАМ

<i>Змістові частини (результати оформлення відповідних спостережень)</i>			<i>Написання звіту</i>	<i>Відвідування практичних польових занять</i>	<i>Захист звіту і виконаних завдань, включаючи індивідуальне</i>
1	2	3	10	10	20
25	25	10			

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінки
	для екзамену
90 – 100	відмінно
70-89	добре
50-69	задовільно
1-49	незадовільно

9. Рекомендована література (у разі потреби)

Основна література:

1. Атлас Харьковской области / [редколегия: И. И. Залюбовский, И. Ю. Левицкий, Н. А. Гвоздь и др.]; под ред. И. С. Руденко — К.: Укргеодезкартография, 1993. — 45с.Бабак
3. Перлина Слобожанщини: [Про дендропарк] / З.Бабак // Маяк. – 2000.
2. Беручашвили Н. Л. Методика ландшафтно-географических исследований и картографирование состояний природно-территориальных комплексов / Н. Л. Беручашвили. – Тбилиси : изд-во Тбилис. Ун-та, 1983. – 199 с.
3. Вікіпедія, вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org>
4. Гаврилюк Ф. Я. Полевое исследование и картирование почв / Ф. Я. Гаврилюк. – М. : Высшая школа, 1963. – 235 с.
5. Геренчук К. І. Польові географічні дослідження / К. І. Геренчук, Е. М. Раковська, О. Г. Топчієв. — К.: «Вища школа», 1975. — 248 с.
6. Голиков А.П. Харьковская область. Региональное развитие : состояние и перспективы / А.П. Голиков., Н.А. Казакова., М.В. Шуба. – Харьков : Издательство ХНУ им. В.Н. Каразина, 2012 . – 223 с.
7. Горіянова В.О., Квартенко Р.О. Особливості фізико-географічного районування в національному природному парку «Слобожанський»//Екологія - шляхи гармонізації відносин природи та суспільства. Збірник тез III Міжвузівської конф-ції з міжнародною участю (11-12 жовтня 2012 р.). - Умань, 2012. - С - 96-98.
8. Державна геологічна карта України [Карта] / Ю. А. Борисенко. - 1:200 000. – К.: Міністерство охорони навколишнього природного середовища України, Казенне підприємство “Південукргеологія”, 2008. - 123 с.

9. Додаток до Літопису природи Національного природного парку «Слобожанський» за 2012 рік. / Біатов А.П., Брусенцова Н.О., Саїдахмедова Н.Б., Прилуцький О.В., Бондаренко З.С., Горіянова В.О. та ін. - Краснокутськ, 2013 – 136 с.
10. Екологічний атлас Харківської області. Електронна версія / під ред. А. В. Гриценко. [Електронний ресурс]. — Х.: УкрНДІЕП, 2002. — 1 електрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см. — Системні вимоги: Pentium-266; 32 Mb RAM; CD-ROM; Windows 98/2000/NT/XP — назва з контейнера.
11. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» за станом на 1 січ. 1992р. / Верховна Рада України – Відомості Верховної Ради України 1992р., №34, ст.502.
12. Заповідна справа в Україні / [Т. Л. Андрієнко, Н. Р. Малишева, Г. В. Парчук та ін.]; під заг. ред. М. Д. Годзинського. — Київ: Географіка, 2003. — 306 с.
13. Исаченко А. Г. Ландшафтоведение и физико-географическое районирование / А. Г. Исаченко. — М. : Высшая школа, 1991. — 366 с.
14. Исаченко А. Г. Прикладное ландшафтоведение. — Л., 1976. — 152 с.
15. Карта природно-територіальних комплексів НПП «Слобожанський» / О. І. Сінна, керівник - О.В.Клімов. — Харків: УкрНДІ екологічних проблем, 2013.
16. Карти Краснокутська [Електронний ресурс]. - Режим доступу <http://maps.krasnokutsk.org>
17. Кульбаченко Г. Краснокутський дендропарк / Г.Кульбаченко // Сіл. вісті. — 1980.
18. Літопис природи Національного природного парку «Слобожанський» за 2012 рік. Том 1 / Біатов А.П., Брусенцова Н.О., Саїдахмедова Н.Б., Прилуцький О.В., Бондаренко З.С., Горіянова В.О. та ін. - Краснокутськ, 2013 – 136 с. з Дод. (Рукопис).
19. Ломпас О. Огляд методів класифікації космічних знімків / О. Ломпас // GEODESY, ARCHITECTURE & CONSTRUCTION. — 2009. — С. 138-139.
20. Мельнічук М. М. Методи географічних досліджень / М. М. Мельнічук, Ю. В. Білецький. — Луцьк, 2010. — 161 с.
21. Міллер Г. П. Польове ландшафтне знімання гірських територій / Г. П. Мілер. — К.: ІЗМН, 1996. — 168с.
22. Міллер Г.П., Петлін В.М, Мельник А.В. Ландшафтознавство: теорія і практика. — Львів. В-во центр ЛНУ ім. І. Франка, 2002. — 172 с.
23. Мольчак Я. О. Навчально-польові практики / Я. О. Мольчак. — Луцьк, 1991. — 260 с.
24. Национальный природный парк Слобожанский [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://krasnokutsk.glo.ua/cultura/nacionalnyj-prirodnyj-park-slobozhanskij.html>
25. Нова екологія [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.novaecologia.org/voecos-315-2.html>
26. Офіційний сайт Департаменту екології та природних ресурсів Львівської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.ekologia.lviv.ua
27. Офіційний сайт природно-заповідного фонду України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://pzf.menr.gov.ua>
28. Пересадько В. А. Географічне моделювання національних природних парків / В. А. Пересадько, О. В. Бодня. Методичні вказівки. — Харків: «Ніка», 2010. — 28 с.

Допоміжна література:

29. Пилипенко Л. Дендропарку - два столетия / Л.Пилипенко // Веч. Харьков. — 1993.
30. Положення про «Проект організації території національного природного парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів і об'єктів» за станом на 6 липня 2005 р. / Верховна Рада України – Відомості Верховної Ради України 2005 р., №245.
31. Положення про Проект організації території національного природного парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів та об'єктів 2005р. / Міністерство охорони навколишнього природного середовища України.

32. Портал «Природа України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nature.land.kiev.ua>
33. Природно-заповідна спадщина Харківської області / Під заг. редакцією В.А. Токарського. – Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2011. – 216 с.
34. Про-Гис – [Електронний ресурс]. - <http://pro-gis.ru>.
35. Проект створення національного парку «Слобожанський» [Клімов О.В., Філатова О.В., Надточій Г.С., Клімов Д.О., Павлова В.І., Гайдріх І.М.,] – Харків 2009 – 124 с.
36. Проект створення національного парку «Слобожанський» [Клімов О.В., Філатова О.В., Надточій Г.С., Клімов Д.О., Павлова В.І., Гайдріх І.М.,] – Харків, 2009 – 124 с.
37. Рябнина Н. О. Руководство по проведению полевой практики по ландшафтоведению и ландшафтному планированию: учебно-методическое пособие / Н. О. Рябнина. – Волгоград, 2004. – 117 с.
38. Садиби Харківської губернії: час і умови виникнення // Культура та інформаційне суспільство ХХІ ст. : Матеріали наук. конф. молодих учених. – Х.: ХДАК, 2004. – С. 58.
39. Садибні комплекси Слобожанщини класичної доби // Вісник Харк. держ. акад. культури : Зб. наук. пр. – Х. : ХДАК, 2008. – Вип. 23. – С. 56–62.
40. Світличний О.О. Основи геоінформатики. Програмне ГІС-забезпечення компанії ESRI (США) / О. О. Світличний, С. В. Плотницький. – Суми: Університетська книга, 2006. – 295с.
41. Указ Президента «Про створення національного природного парку "Слобожанський"» : за станом на 11.12.2009 р. / Верховна Рада України. – Офіц. Вид.. – К. : Парламентське вид-во, 2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1047/2009>
42. Шищенко П. Г. Прикладная физическая география [Текст] / П. Г. Шищенко. – К.: Высшая шк. Главное изд-во, 1988. – 192 с.
43. Шумейко В. О. Дешифрування і картографування по космічних знімках земель с/г призначення / В. О. Шумейко // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского. – 2013. - № 1. - С. 187-195.

10. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Фонди Центральної наукової бібліотеки ХНУ імені В.Н. Каразіна.
2. Фонд літератури та комп'ютерна бази даних кабінету методики викладання географічних дисциплін кафедри фізичної географії та картографії.
3. Ресурси Інтернету.